

הזכרת המלך הקדוש והמלך המשפט

אולם, הראבי"ה חלק על כך:

ראבי"ה חלק א - מסכת ברכות סימן מ:

ונראה לי דאם טעה אינו חוזר. ואין לשנות ולומר מדקאמר ר' אלעזר אפילו אמר האל הקדוש יצא מכלל דלרב לא יצא... (ד)אי בדיעבד פליגי (אם נחלקו בדיעבד) מאי קמיבעיא ליה 'מאי הוי עלה' (מדוע הגמרא אומרת כן?), הא לדברי שניהם צריך לכתחלה לומר המלך הקדוש והמלך המשפט, והוא ליה לאתויי (לרבות) הפלוגתא שפליגי בדיעבד, והך דמייתי פלוגתא דר' יוסף ורבא [רבה] משמע דלכתחלה פליגי. **והלכך ראוי לומר על כורחיך דלכתחילה פליגי ולכתחילה אין מחזירים אותו...** והכי פירושא רבי אלעזר אומר אפילו אמר האל הקדוש יצא, כלומר הבא לימלך אמרינן ליה שכך יצא בהאל הקדוש כמו בהמלך הקדוש ושניהם כאחד טובים, אבל לרב עדיף המלך הקדוש לומר והכי מורינן ליה.

❖ **באר את יסוד המחלוקת בין הרא"ש לראבי"ה, ובסס דבריהם על פי דברי הגמרא.**

רוב הראשונים סוברים שאמירת "המלך הקדוש" מעכבת וצריך לחזור על התפילה אם טעה, וכך כתב הרמב"ם:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה יג:

עשרה ימים שמראש השנה עד יום הכפורים, טעה וחתם בהם בברכה שלישית האל הקדוש חוזר לראש, טעה וחתם בעשתי עשרה מלך אוהב צדקה ומשפט, חוזר לתחלת הברכה, וחותם בה המלך המשפט, ומתפלל והולך על הסדר. ואם לא נזכר אלא עד שהשלים כל תפלתו חוזר לראש, אחד יחיד ואחד שליח ציבור.

❖ **חשוב, מדוע הרמב"ם מחלק בין טעה ב"המלך הקדוש" שחוזר לראש, לבין טעה ב"המלך המשפט" שחוזר לתחילת הברכה?**

אולם, הראב"ד כתב שבדיעבד אינו חוזר:

השגת הראב"ד על הרמב"ם הנ"ל:

יש מי שאומר שאינו חוזר לראש, ומה שכתוב בגמרא לא יצא לומר שלא יצא ידי חובת ברכה כתקנה.

ג. האם אמירת "המלך המשפט" מעכבת

רוב הראשונים סוברים שגם אמירת "המלך המשפט" מעכבת (כפי שראינו ברי"ף וברמב"ם לעיל). אולם, רבינו יונה מחלק בין אמירת "המלך הקדוש" שמעכבת לאמירת "המלך המשפט" שאיננה מעכבת:

תלמידי רבינו יונה שם:

מיהו נראין הדברים שאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט אין צריך לחזור **הואיל ומזכיר לשון מלכות** אבל אם אינו מזכיר לשון מלכות צריך לחזור מה שאין כן בשאר ימות השנה מפי מורי הרב נר"ו.

❖ **באר על פי דברי רבינו מנוח שהובאו לעיל, האם ניתן לומר שמשמעות "המלך המשפט" שונה במהותה ולכן צריך לחזור?**

הקדמה:

בעשרת ימי תשובה, הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, אנו ממשיכים את המלכת הקב"ה בעולם באומרינו "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט", ומוסיפים לומר תפילת "אבינו מלכנו", המבטאת את יחסנו אל הקב"ה כבנים וכעבדים, ומתפללים שיסלח לנו וירחמנו כרחם אב על בנים.

שאלה: כיצד ינהג חייל שטעה ולא אמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט" בעשרת ימי תשובה? וכיצד ינהג ש"ץ שטעה בכך?

א. מקור הדין

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד ב:

ואמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ורבי אלעזר אמר: אפילו אמר (בעשרת ימי תשובה) האל הקדוש - יצא, שנאמר: "ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה". אימתי "ויגבה ה' צבאות במשפט"? - אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, (ובכל זאת) וקאמר (הפסוק) האל הקדוש. מאי הוה עלה (כמו מי נפסקה הלכה)? אמר רב יוסף: האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט. רבה אמר: המלך הקדוש והמלך המשפט. והלכתא כרבה.

רש"י פירש:

רש"י שם:

המלך הקדוש - לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם.

וביאר רבינו מנוח את שינוי הנוסחאות בברכת 'השיבה שופטינו':

בית יוסף אורח חיים סימן תקפב:

וה"ר מנוח כתב... דמלך אוהב צדקה ומשפט משמע שיתנהגו ברואיו בצדק ובמשפט, אבל המלך המשפט רצה לומר שהוא יתברך שופט העולם.

❖ **נסה לדייק בדברי הגמרא, האם רב ורבי אלעזר נחלקו בנוסח הנאמר לכתחילה או שלפי רב גם בדיעבד לא יצא כשאמר "האל הקדוש"?**

ב. האם אמירת "המלך הקדוש" מעכבת

הרא"ש מפרש:

רא"ש מסכת ברכות פרק א סימן טז:

רב יוסף (שפסק כמו ר' אלעזר) אמר האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט, פירוש אם אמר כך בדיעבד יצא. רבה (שפסק כמו רב) אמר המלך הקדוש והמלך המשפט יצא, והלכתא כרבה... ואם לא אמר מחזירין אותו. מדקאמר רבי אלעזר אפילו אמר האל הקדוש יצא, מכלל דלרב אפילו בדיעבד לא יצא, ורבה סבירא ליה כרב.

אולם, נאמר בירושלמי:

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ה הלכה ג:

בטיט"י (שם השליח ציבור) אישתתק באופנייה (השתתק באמצע ברכת יוצר אור) אתון ושיילון לר' אבון, אמר לון רבי אבון בשם ריב"ל: זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק. אמרין ליה והא תנינן מתחילת הברכה שטעה! זה אמר לון מכיון דעניתון קדושתא כמי שהוא תחילת ברכה.

מכן הוכיח הגר"ע יוסף שגם שליח ציבור שטעה חוזר לאתה קדוש:

חזון עובדיה שם סעיף ה:

שליח ציבור שטעה בתפלת החזרה בעשרת ימי תשובה, ואמר "האל הקדוש" במקום "המלך הקדוש", ונזכר רק לאחר כדי דיבור, חוזר לתחלת ברכת "אתה קדוש", ואינו חוזר לראש התפלה. ואף על פי ששלש הברכות הראשונות של תפלת שמונה עשרה חשובות כברכה אחת, מכל מקום כיון שענו קדושה, נחשבת ברכת "אתה קדוש" כתחלת הברכה.

❖ חשוב מה יענו הפוסקים הסוברים שחוזר לתחילת שמונה עשרה?

אולם, הגרש"ז אויערבך חלק על היקש זה וכתב:

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן ב:

נראה לעניות דעתי, דחילוק גדול יש בין קדושת יוצר לקדושה שאומרים בחזרת הש"ץ, כי הקדושה שבתפלת י"ח אינה חשובה כלל כברכה נוספת, אלא היא ממש אותה ברכה של אתה קדוש של כל יחיד, אלא שהיחיד אינו רשאי לאומרה מפני שהיא נאמרת רק בעשרה, ולכן רק מזכיר ג' פעמים קדוש בנוסח של אתה קדוש, ואילו בצבור אומרים ממש את הקדושה... וכיון שהקדושה היא עיקר ברכה שלישית, נראה לעניות דעתי שאם טעה הש"ץ ולא אמר קדושה ונזכר לאחר החתימה דשפיר חוזר לראש, וגם אם הש"ץ נשתתק או טעה באמצע הקדושה ועמד אחר במקומו, גם כן חוזר לתחלת התפלה, כיון שכל הג' ברכות דינו כברכה אחת, מה שאין כן הקדושה שבברכת יוצר, היא רק תוספת גדולה וחשובה שתקנו חכמים להוסיף בה, שהקב"ה גם יצר את כל צבא השמים וכולם הם משרתיו ומקבלים עליהם עול מלכותו, וגם מוסיפים לספר את הנוסח שבו הם מקדישים וממליכים אותו, אבל אין זה ממש עיקר הברכה של יוצר אור שהיא להודות לד' על המאורות.

❖ הסבר, מהו יסוד המחלוקת בין הפוסקים?

ו. הלכה למעשה

כך נפסק בספרנו 'תורת המחנה' חלק ג פרק נ תשובה יז:

א. השוכח לומר "המלך הקדוש", או שמסופק בכך, ונזכר תוך כדי דיבור, יתקן תפילתו לאלתר, ואם נזכר לאחר מכן, חוזר לראש התפילה.

ב. כך גם ינהג שליח ציבור שטעה וחוזרים הציבור ואומרים 'קדושה', מלבד אם דרכו להימשך אחר פסקי הגר"ע יוסף, שאז אינו חוזר אלא לתחילת ברכת 'אתה קדוש'.

ג. השוכח לומר "המלך המשפט", למנהג האשכנזים אינו חוזר, ואילו למנהג רבים מהספרדים, אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת 'השיבה שופטיו', ואם נזכר לאחר שעקר רגליו, חוזר לראש התפילה.

ד. פסיקת ההלכה

השולחן ערוך פסק כדעת רוב הראשונים, וכתב שגם המסופק כדיון השוכח:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקפב סעיף א:

בעשרת ימי תשובה אומר: המלך הקדוש, המלך המשפט; ואם טעה או שהוא מסופק אם הוא בהמלך הקדוש, חוזר לראש. ואם הוא בהמלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר, ואם לא נזכר עד שעקר רגליו, חוזר לראש.

והרמ"א כתב כדעת תלמידי רבינו יונה:

הג"ה על שולחן ערוך הלכות תפילה סימן קיח סעיף א:

הגה: מיהו אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט.

וכך גם פסק הבן איש חי:

בן איש חי שנה ראשונה פרשת נצבים סעיף יט:

בברכת השיבה אומר "המלך המשפט" ואם טעה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט, כיון דזכר מלך אינו חוזר, ואף על גב דמר"ן סבירה ליה חוזר, קיימא לן סב"ל (ספק ברכות להקל) אפילו כנגד סברת מר"ן ז"ל.

אולם הגר"ע יוסף הכריע כדעת השולחן ערוך:

חזון עובדיה ימים נוראים הלכות עשרת ימי תשובה סעיף ד:

ומכיוון שכן הוא דעת רוב הפוסקים, ומכללם הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, וכן פסק מרן בשלחן ערוך, לא אמרין בכהאי גוונא ספק ברכות להקל. ועוד שכן פשט המנהג להורות כדברי מרן, שהאומר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט חוזר לברכת השיבה. ואם סיים תפלתו לגמרי, ונזכר שטעה ולא חתם המלך המשפט כדיון, חוזר לראש התפלה. ועל צד היותר טוב, נכון שיאמר קודם יחזור להתפלל: "אם אני חייב לחזור ולהתפלל הריני מתפלל לשם חובה, ואם ההלכה היא שאני פטור מלהתפלל שנית, תהא תפילתי זו תפלת נדבה".

ובהערה ביאר, שאין אומרים ספק ברכות להקל בתפילה:

הערה השם:

ומוכח מהירושלמי שספק בברכות שבתפילה כדיון ספק שבקריאת שמע, שמן הספק צריך לחזור, ולא אמרין ספק ברכות להקל בתפלה.

ה. שליח ציבור שטעה

נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קכו סעיף ב:

שליח ציבור שטעה ואינו יודע לחזור למקומו, יעמוד אחר תחתיו, ומתחיל מתחלת הברכה שטעה זה, אם היה הטעות באמצעיות. **ואם היה בג' ראשונות, מתחיל בראש.** ואם בג' אחרונות, מתחיל רצה.

וכן פסק הבן איש חי:

בן איש חי שם סעיף יח:

ואם הש"ץ טעה בחזרה (ולא אמר המלך הקדוש) גם כן חוזר לראש, וחוזר ואומר קדושה, וכן בברכה מעין שבע נמי הדין כן.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות:
bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת
ההלכה יומית לחיילים בוואצאפ וקבלת דפי 'והגית בו'
(קבוצה שקטה), סרקו את הקוד:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל.
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה
צבאית. מערכת: סא"ל הרב אודי שורץ רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד
הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן,
כתיבה ועריכה: טור"ר נועם שאול.